



Universiteit
Utrecht

Copernicus Instituut
voor Duurzame Ontwikkeling



Participatieve garantiesystemen (PGS) voor buurtmarkten

Een instrument voor boer-burgerdialogen

Jacob Smessaert
Laura van Oers

Colofon

Participatieve garantiesystemen (PGS) voor buurtmarkten
Een instrument voor boer-burgerdialogen

Zomer 2022

Jacob Smessaert
Laura van Oers



Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling
Faculteit Geowetenschappen
Universiteit Utrecht

© Juli 2022, Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling, Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht

Grafische verzorging:

C&M - Faculteit Geowetenschappen - Universiteit Utrecht (10142)

Beeldmateriaal

Voorkant: Boer-burgerdialogen, ©Istockphoto

Foto 1: Biotel Achterhoek, door Laura van Oers

Foto 2: Dagboekopdracht invullen, door Rene van den Assem

Foto 3: Memoblaadjes sessie 1, door Laura van Oers

Foto 4: Een van de groepen in discussie, door Rene van den Assem

Foto 5: Lokale aardappelen, door Rene van den Assem

Foto 6: Groepsgesprekken, door Rene van den Assem

Foto 7: Boer-burgerdialogen, ©Istockphoto

Foto 8: Gesprekken op de tuinderij, ©Istockphoto

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Field Lab Buurtmarkt Goed Volk	6
3	Impressies en adviezen voor het CSA-netwerk	14
4	Een voorstel voor een traject voor beginnende buurtmarkten	18
5	Conclusie	19
6	Wie zijn wij?	20
	Bijlagen	21

1 Inleiding

Dit rapport verkent de mogelijkheden voor een participatief garantiesysteem (PGS) voor buurtmarkten in Nederland. Een buurtmarkt is een groepje burgers dat samen inkoopt bij lokale boeren en producenten. Groenten, fruit, zuivel, brood en overige producten worden wekelijks op een centrale plek geleverd door producenten, of verzameld door leden van de buurtmarkt. De buurtmarkt maakt hierbij een keuze met welke boeren of producenten ze wel of geen relatie aangaat. Deze keuze kan bijvoorbeeld worden gemaakt op basis van kwaliteitseisen, praktische grondslagen of persoonlijke voorkeuren.

Een PGS kan buurtmarkten mogelijk helpen om concrete uitgangspunten voor duurzaamheid vast te leggen die aangepast zijn aan lokale behoeften, kansen en waarden. IFOAM¹ erkent PGS als een lokaal gericht alternatief voor biologische certificeringssystemen. Het biedt producenten de mogelijkheid om het verhaal achter hun producten en productiewijze te vertellen, wanneer ze geen biologisch keurmerk voeren (SKAL, Demeter etc.). Tegelijkertijd geeft het de buurtmarkt inzicht in de duurzaamheid van lokale producenten. PGS veronderstelt actieve deelname van boeren en burgers in het definiëren, meten en evalueren van duurzaamheid en in het ontwikkelen van passende procedures om uitgangspunten voor duurzaamheid waar te borgen en te toetsen. Een PGS is afhankelijk van vertrouwen tussen producenten en consumenten van de buurtmarkt en verwacht transparantie, openheid en samenwerking van beiden partijen – met het doel om samen te ontwikkelen en te leren. Los van abstracte en politieke discussies over duurzaamheid ontstaat er zo weer ruimte voor lokale en praktisch gebonden gesprekken. PGS kan op deze manier een belangrijk instrument zijn voor boer-burgerdialogen in transparante en duurzame lokale voedselketens.

In het PGS Field Lab² verkenden we samen met buurtmarkt Goed Volk het sociale proces achter het opzetten van een PGS voor lokale buurtmarkten waarin boeren en burgers zich verenigen. Het PGS Field Lab bestond uit vijf sessies, ieder met een eigen focus. Aangezien PGS vrij onbekend is in Nederland kunnen de ervaringen en lessen uit dit Field Lab waardevol zijn voor verschillende organisaties in Nederland die werken rond lokale en duurzame voedselsystemen. Daarnaast stellen we in dit document een traject voor om startende buurtmarkten in Nederland te helpen om uitgangspunten voor duurzaamheid te formuleren en te borgen via een PGS.

1 The International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM)

2 Field Labs zijn praktijkomgevingen waar ideeën gezamenlijk worden ontwikkeld, getest en geïmplementeerd.

2 Field Lab buurtmarkt Goed Volk

Dit hoofdstuk beschrijft het Field Lab dat begin 2022 plaatsvond bij buurtmarkt Goed Volk te Lichten-voorde. Het Field Lab is losjes gebaseerd op ‘Theory U’ (zie Box 1) en bestaat uit vijf sessies waarin zowel consumenten als producenten van buurtmarkt Goed Volk werden uitgenodigd. Daarnaast waren er ook andere regionale producenten aanwezig die actief werken rond duurzaamheid en het versterken van de relatie met consumenten.

De sessies zijn ontworpen en gefaciliteerd door Jacob Smessaert en Laura van Oers, onderzoekers aan de Universiteit van Utrecht. De ontwikkeling van de sessies bestond uit een iteratief proces waarbij openstaande vragen of wensen die volgden uit de sessie leidend waren voor het ontwerp van de volgende sessie.

Het Field Lab vond om de twee weken plaats bij Biotel Achterhoek in Lievelede, in de buurt van Lichten-voorde. Iedere sessie duurde ongeveer drie uur en bestond uit a) momenten van zelfreflectie via ‘dagboeken’ waarin de deelnemers individueel vragen beantwoordden op papier (zie bijlage A), b) presentaties, c) groepsdiscussies van diverse grootte, d) een versbereide maaltijd en e) keuzemomenten of het maken van vervolgafspraken. Delen van de sessies zijn opgenomen met een geluidsrecorder voor onderzoeksdoeleinden.

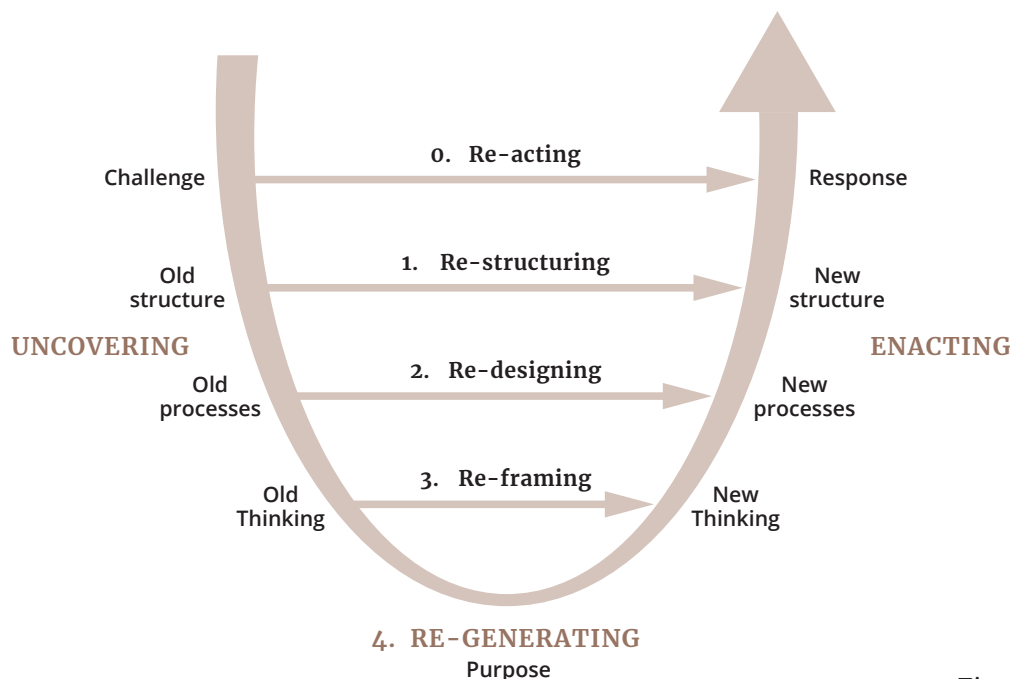
Het overzicht van de vijf sessies (Tabel 1) laat zien dat er gebruik is gemaakt van een diversiteit aan werkvormen, groepssamenstellingen en instrumenten om de discussie rondom de verschillende onderdelen van een PGS te ondersteunen en begeleiden.



Foto 1 – Biotel Achterhoek

Box 1 – Een korte uitleg over Theory U

Theory U is een procesmodel voor transformatie van mens en organisatie. De dalende kant van de 'U' illustreert het verdiepende proces en de stijgende kant de beweging richting handelen en het testen van nieuwe ideeën. Het kantelpunt op de bodem van de 'U' wordt bereikt wanneer de organisatie duidelijk voor ogen heeft wat hen drijft en wat er nodig is.



Figuur 1 – Theory U³

In het kort bespreekt Theory U dat het belangrijk is om tijd te nemen voor reflecteren en luisteren voordat er op actie wordt over gegaan. Vaak zijn groepen geneigd om gelijk te willen handelen, terwijl dat handelen eigenlijk meer zin heeft én meer impact heeft wanneer de motieven erachter helder zijn en worden gedragen door de groep, en er dus vanuit bewuste keuzes wordt gehandeld. Vooral voor complexe vraagstukken die individuen of organisaties vragen om buiten de gebaande paden te denken en te doen blijkt Theory U een waardevol proces. De uitgangspunten voor transformatie in Theory U zijn gezamenlijk observeren, leren en plannen maken.

Sessie 1

Tijdens de eerste Field Lab sessie maakten de deelnemers kennis met elkaar en met de ideeën achter PGS. Deelnemers aan deze sessie waren enkele consumenten van de buurtmarkt, enkele producenten die leveren aan de buurtmarkt en overige producenten uit de regio. Als introductie bespraken we de mogelijke meerwaarde van PGS vanuit verschillende perspectieven: vanuit het CSA-netwerk, vanuit de buurtmarkt en vanuit de onderzoekers. Daarnaast vroegen we de deelnemers om hun dagboekopdracht in te vullen.

3 Source : <https://thesystemsthinker.com/connecting-to-source-the-u-process/>



Foto 2 – Dagboekopdracht



Foto 3 – Memoblaadjes

Aan de basis van een PGS liggen gezamenlijk gedragen uitgangspunten voor duurzaamheid. De eerste sessie van het Field Lab had daarom als doel om het gesprek over waarden te openen binnen de buurtmarkt. Middels de vraag: “Wat verwacht je van een lokaal een duurzaam voedselsysteem?” werden deze waarden eerst individueel en daarna collectief verkend. De deelnemers werden gevraagd om hun antwoorden op memoblaadjes te schrijven.

De verschillende waarden zijn tijdens de sessie gegroepeerd in vijf overkoepelende thema's: 'Economie', 'Ecologie', 'Samenwerking', 'Gemeenschap & Identiteit' en 'Educatie'. Er was even sprake om nog een zesde thema 'Logistiek en Praktisch' toe te voegen, maar er werd beslist dit niet te doen omdat dit niet echt over waarden gaat maar eerder om hun praktische uitwerking. Het collectief definiëren van de thema's ging vrij vlot; de discussies gingen vooral over het plaatsen van de verschillende waarden in thema's. We hadden het hierbij niet over of de waarde juist of onjuist was geformuleerd, noch of iedereen het ermee eens was, maar wilden een breed overzicht krijgen van de verschillende standpunten in de groep, om te kijken waar er gelijkgezindheid was en waar spanningen lagen. Met het verschuiven van de discussie naar de onderliggende waarden binnen de thema's merkten we verschillende spanningen en hoorden we verschillende opvattingen over bepaalde waarden en vereisten, bijvoorbeeld binnen het thema 'Ecologie'. Een greep uit de memoblaadjes rond dit thema:

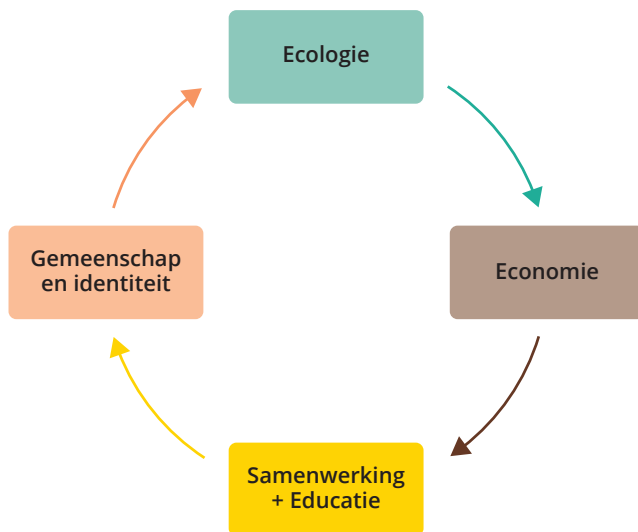
- *De kwaliteit van het voedsel dient biologisch, biodynamisch of gelijkwaardig te zijn*
- *Herstel en instandhouding van natuurlijke hulpbronnen*
- *Duurzaam (naar een positieve impact op natuur, klimaat, dierenwelzijn)*
- *Gezond voor de consument, producent en natuur*
- *Productie in evenwicht met plant, bodem, dier en natuur en biodiversiteit*
- *Producten op ecologisch verantwoorde wijze voortgebracht*
- *Aanbod per seizoen*
- *Zonder gif, zo min mogelijk fossiele input*
- *Lokaal goed geproduceerd voedsel, niet per se biologisch*
- *Regeneratief*

Het verder uitwerken van de thema's en met name het interpreteren van de onderliggende waarden voor de buurtmarkt werd hiermee een logische vervolgstap voor de groep om op te pakken in de tweede Field Lab sessie. Op het eind van sessie 1 werd er besloten dat de volgende sessie zou bespreken wat deze thema's en waarden concreet betekenen voor het handelen van de buurtmarkt.

Sessie 2

Sessie 2 had als doel om de thema's verder uit te diepen voor de buurtmarkt. Kortom: hoe vertaalt de buurtmarkt de thema's voor een duurzaam en lokaalvoedselsysteem naar gezamenlijk gedragen uitgangspunten voor haar handelen? Na de ontvangst namen alle deelnemers wederom deel aan een dagboek opdracht.

Tijdens deze sessie werd er in kleine groepjes nagedacht over het uitwerken van de thema's voor de buurtmarkt. Ieder groepje bestond uit 2 producenten en 2 consumenten. Bij de start van de sessie begon ieder groepje bij een van de thema's uit sessie 1. Vanwege het aantal aanwezigen werd er besloten om de thema's samenwerking en educatie te bundelen; deze thema's werden wel individueel behandeld.



Figuur 2 – Schematische weergave rotatie opdracht

In totaal bestond de sessie uit drie rondes, waarin de thema's roteerden en de groepen voortbouwden op elkaars werk. Ter illustratie: de groep die begon bij 'Ecologie', schoof in ronde 2 door naar 'Economie' en in ronde 3 naar 'Samenwerking + Educatie'.

In de eerste ronde (45 minuten) vroegen we de 'aanzetter' groep per thema om te identificeren wat de belangrijkste waarden zijn voor dit thema en hoe ze die definiëren. De groep had daarbij toegang tot de memobladjes met de waarden uit sessie 1 ('wat verwacht je van een lokaal en duurzaam voedsel-



Foto 4 – Een van de groepen in discussie

stelsel?') en werd gevraagd om te reflecteren of er bepaalde waarden niet thuishoren bij dit thema, of er waarden missen en of ze andere waarden wilden toevoegen aan dit thema. Vervolgens vroegen we ze om de belangrijkste kernwaarden te selecteren en een voorstel tot definitie te doen waar de volgende groepen op konden reageren.

In de tweede en derde ronde (beide 20 minuten) werd de aanzet van de eerste groep besproken en aangevuld door een nieuwe groep. We gaven de 'discussant' groep de volgende richtingsvragen mee:

- Welke vragen stellen we bij deze waarden en definities die de groep voorstelt?
- Wat is er onduidelijk aan deze waarden?
- Waar moet de buurtmarkt specifieke keuzes overmaken rondom dit thema?

De grootste discussie ontstond rondom het thema 'Ecologie' waarbij zowel de 'aanzetter' als discussant' groepen aangaven dat een gebrek aan kaders voor duurzaamheid voor onduidelijkheid zorgt. Tegelijkertijd benoemden de deelnemers dat het onduidelijk is hoe de keuze voor lokaal past binnen, of afweegt tegen duurzaamheidscriteria. Er werd besloten dat het aan de buurtmarkt is om deze kaders te ontwikkelen. Omdat het bleek dat deze gesprekken nog niet eerder plaatsgevonden hadden binnen de buurtmarkt, besloten we om de volgende Field Lab sessie te gebruiken voor het gesprek over de relatie tussen biologisch en lokaal voedsel. Aan het eind van het deze sessie ontstond er tevens een discussie over toegangsprocedures voor producenten: op welke grond wordt er met een producent samengewerkt, en om welke redenen worden producenten uitgenodigd of uitgesloten? Daarbij ontstond de vraag of meerdere producenten hetzelfde product kunnen leveren. Beide vragen werden meegenomen naar sessie 3.



Foto 5 – Lokale aardappelen

Sessie 3

Tijdens sessie 2 is er beslist door de leden van de buurtmarkt dat het goed zou zijn voor de buurtmarkt om eerst zonder de producenten enkele beslissingen te maken. Sessie 3 had als doel om een groepsakkoord te vinden rond twee centrale vragen die tijdens eerdere sessies aan bod waren gekomen. Een eerste vraag betrof de producten die worden aangeboden door de buurtmarkt: wat verstaat de buurtmarkt onder lokaal, en wat zijn de minimumcriteria die de producenten moeten respecteren? Een tweede vraag draaide rond het dilemma of, en onder welke voorwaarden, eenzelfde product door verschillende producenten kan worden aangeboden. We hebben tijdens het Field Lab helaas geen tijd gehad om een akkoord te bereiken over deze tweede vraag.

Voor de eerste vraag hebben we geprobeerd een groepsakkoord te bereiken door middel van consent. We zijn vertrokken vanuit verschillende scenario's die verschillende eisen rond lokaal en duurzaam voedsel combineerden, en hebben gevraagd aan de leden om zich bij een bepaald scenario aan te sluiten (zie bijlage C). De leden van de buurtmarkt hadden in de voorbereiding van sessie 3 al nagedacht over de scenario's en de implicaties van hun voorkeursscenario voor de buurtmarkt.

Bij aanvang van sessie 3 vroegen we de leden om zich in de zaal te positioneren aan de hand van vijf verschillende scenario's. Geleidelijk aan hebben we de scenario's aangepast en genuanceerder gemaakt met de input van alle leden, om zo tot een scenario te komen waar iedereen mee kon leven. We hebben hier ongeveer twee uur voor uitgetrokken. In het kader van de eerste vraag is het volgende groepsakkoord bereikt:

“Onze buurtmarkt haalt producten binnen een straal van 30 km bij duurzame producenten. Als iets lokaal niet verkrijgbaar is (en als we het belangrijk vinden om dit product toch aan te bieden), dan halen we het bij de biologische groothandel. Duurzaamheid gaat over producten van biologische kwaliteit en vraagt om een duurzame productiewijze van de producent.”

Op deze manier is de groep erin geslaagd om de juiste nuances te vinden rond de spanningen die er heersten rond biologisch versus lokaal voedsel. We hebben hierbij gemerkt dat de term *duurzaamheid* passend is, maar tegelijkertijd ook te vaag. Er is beslist om hier tijdens de volgende sessie dieper op in te gaan, en verschillende mensen hebben de taak op zich genomen om hiervoor wat voorbereidend werk te doen.



Foto 6 – Groepsgesprekken

Sessie 4

Er was beslist om sessie 4 weer met enkel leden van de buurtmarkt te doen, maar door misgelopen communicatie hebben enkele regionale producenten ook deelgenomen. Tijdens sessie 3 is duurzaamheid gedefinieerd als producten van biologische kwaliteit die vraagt om een duurzame productiewijze van de producent. Producenten die een biologische certificering (zoals SKAL of Demeter) hebben worden dus automatisch geacht aan deze criteria te voldoen. Voor producenten die niet gecertificeerd zijn ligt deze vraag nog open. Het doel van deze sessie was dus om te bespreken hoe de buurtmarkt kan weten of producenten die niet biologisch gecertificeerd zijn passen bij de (ecologische) duurzaamheidsvisie van de buurtmarkt.

Om deze discussie in te leiden waren er drie korte presentaties voorbereid. Ten eerste legde Bregje Hamelynck van het CSA-netwerk uit hoe GASAP, een netwerk van buurtmarkten uit Brussel en Wallonië, gestructureerd is en beslissingen maakt over ingangseisen voor producenten. Ten tweede zijn we samen met de groep door de definitie van agro-ecologie gegaan zoals opgesteld door Voedsel Anders, om inspiratie op te doen over algemene principes en meer specifieke praktijken die zouden kunnen passen bij de buurtmarkt. Tot slot had het bestuur van de buurtmarkt een aanzet gedaan om tot een voorstel te komen wat betreft ingangseisen.

Tijdens de groepsdiscussie na de presentaties werd het snel duidelijk dat het te vroeg was om concrete beslissingen te nemen rond ingangseisen en het in praktijk brengen hiervan. Hierop hebben we beslist om de discussie meer te focussen op de manier waarop de buurtmarkt deze gesprekken verder kan voeren en op termijn beslissingen over ingangseisen kan maken. Er is besloten om de vervolgstappen op te delen in korte termijn en middellange termijn ambities.

Op korte termijn is er beslist om meer transparantie te bewerkstelligen, zowel van de producenten naar de consumenten toe als omgekeerd. Er is beslist hier met de groep aan te werken en de vraag naar meer transparantie verder uit te diepen tijdens de laatste sessie van het Field Lab. Voor de middellange termijn is er beslist om de ingangseisen en de vorm en inhoud van de boer-burgerdialogen uit te werken, hoewel er geen eensgezindheid is bereikt over de specifieke werkvorm waarin dit zou gebeuren. De voornaamste conclusie van deze sessie is dat er motivatie was om een langer traject op te starten dat meegroeit met de ontwikkelingen binnen de buurtmarkt. Het leek de groep nuttig om ook al concreter na te denken over gespreksstarters voor producenten en burgers.

Sessie 5

De laatste sessie van het traject had als doel terug te koppelen naar de producenten wat er besproken en beslist was met de leden van de buurtmarkt tijdens sessies 3 en 4, en een dialoog over transparantie tussen producenten en consumenten van de buurtmarkt te initiëren. Tijdens sessie 4 heeft de buurtmarkt beseft dat het opstellen van criteria en ingangseisen voor producenten meer discussie vergt tussen de leden. Een concreet voorstel voor de korte termijn was om meer informatie te verzamelen over de verschillende producenten en hun productiewijze, en deze informatie op de website van de buurtmarkt te plaatsen voor de (toekomstige) leden.

Aangezien transparantie langs twee kanten werkt, werden er in groepjes met minstens één producent en consument de volgende vragen besproken. Langs de ene kant ging het over transparantie over de productiewijze van de producent voor de leden van de buurtmarkt: Wat houdt dit in? Wat moet er vermeld worden op de website? Welke informatie hebben we hiervoor nodig? Langs de andere kant hadden we het over transparantie over de werking, visie en eisen van de buurtmarkt voor de producent: Wat

willen de producenten weten over de werkwijze en eisen van de buurtmarkt? Hoe kan dit verwezenlijkt worden?

De dialogen rond transparantie passen in een breder kader van boer-burgerdialogen waarin PGS eerder een middel of instrument is dan een doel op zich. In het laatste deel van sessie vijf wilden we deze dialogen initiëren en nadenken met de deelnemers hoe boer-burgergesprekken eruit kunnen zien, wat de meerwaarde voor boer en burger kan zijn, en hoe we ervoor kunnen zorgen dat deze dialogen waardevol en leerrijk zijn voor beide partijen. Met behulp van een verbeeldingsoefening nodigden we boeren en burgers uit om zich in de rol van de andere partij in te leven tijdens een fictief bezoek aan de boerderij en zich af te vragen welke gesprekken er in deze context belangrijk zijn. Hierna werden deze vragen besproken in kleine groepjes: *als burger, wat zou je willen/moeten vragen aan de boer? Als boer, wat zou je willen/moeten vragen aan de burger?*

Samen begrijpen welke onderwerpen er moeten besproken worden en hoe deze gesprekken aangenaam en leerzaam kunnen zijn is slechts de eerste stap. De verdere uitwerking van deze dialogen in het kader van een PGS draait rond de volgende vragen: Wie gaat het gesprek aan met de producenten? Waar vindt dit gesprek plaats? Hoe wordt er gerapporteerd aan andere leden van de buurtmarkt?



Foto 7 – Boer-burgerdialogen

Tabel 1 – Overzicht sessies

Field Lab	Doel	Doelgroep	Werkvorm	Conclusies	Vervolg
Sessie 1	Kennismaken met elkaar en met PGS	Leden buurtmarkt	Individuele reflectie (dagboek)	Overzicht van waarden en groeperen in verschillende thema's (economie, ecologie, samenwerking, gemeenschap en identiteit, educatie)	Interpreteren en verder uitwerken van de thema's en kernwaarden
	Overzicht van de waarden die aan de basis liggen van een duurzaam en lokaal voedselsysteem en identificeren van hoofdthema's	Producenten buurtmarkt	Presentatie		
		Andere regionale producenten	Brainstorm		
			Groepsdiscussies		
Sessie 2	Thema's en kernwaarden verder uitdiepen voor het handelen van de buurtmarkt	Leden buurtmarkt	Individuele reflectie (dagboek)	De buurtmarkt moet de kaders rond duurzaamheidscriteria en ingangseisen ontwikkelen	Dieper gesprek nodig met leden buurtmarkt over toegangseisen producent en spanning tussen duurzaam-lokaal
		Producenten buurtmarkt	Discussies in kleine groepjes (roteren)		
		Andere regionale producenten	Groepsdiscussie		
Sessie 3	Groepsakkoord bereiken rond minimumcriteria producenten Specifieke focus op het thema 'ecologie'	Leden buurtmarkt (zonder producenten)	Individuele reflectie (dagboek)	Groepsakkoord rond de definitie van duurzaam voedsel in een lokale context	Concreet maken van het begrip duurzaamheid in ingangseisen voor producenten
			Groepsproces om consent te bereiken (scenario's)		
Sessie 4	Bespreeken hoe de buurtmarkt beslist of producenten die niet biologisch gecertificeerd zijn passen bij de duurzaamheidsvisie van de buurtmarkt	Leden buurtmarkt (enkele regionale producenten waren ook aanwezig)	Presentaties	Beslissingen over vervolgstappen op korte en middellange termijn (respectievelijk transparantie en ingangseisen)	Discussie over transparantie en over het voortzetten van boer-burger dialogen.
			Groepsdiscussie		
Sessie 5	Terugkoppelen naar producenten van beslissingen en gesprekken van de buurtmarkt	Leden buurtmarkt	Presentaties	De waarde van de dialoog voor zowel producent als consument en de behoefte aan gespreksstarters voor dialoog	Verder uitwerken van kaders voor boer-burgerdialogen (vorm en inhoud)
	Dialoog initiëren over transparantie tussen producenten en consumenten van de buurtmarkt	Producenten buurtmarkt	Verbeeldings-oefening en rollenspel		
		Andere regionale producenten	Discussies in kleine groepjes		

3 Impressies en adviezen voor het CSA-netwerk

In dit hoofdstuk bespreken we onze observaties uit het Field Lab en de inzichten die we daaruit afleiden voor gesprekken over PGS voor buurmarkten.

Duurzaamheidsvisie: *wat verwachten we van een duurzaam voedselsysteem?*

In de gesprekken over de duurzaamheidsvisie (*‘wat verwachten we van een lokaal en duurzaam voedselsysteem?’*) kwamen diverse facetten van duurzaamheid naar boven. Tegelijkertijd is gebleken dat het gesprek zich snel concentreerde rondom ecologische duurzaamheid, waarbij met name het onderwerp pesticiden centraal kwam te staan. De relatie tussen biologische productie en lokale economie werd gezien als een belangrijk gespreksonderwerp.

Ons eerste advies is om de discussie over de duurzaamheidsvisie breed op te zetten, en ruimte te bieden voor een diverse invulling van ‘duurzaamheid’. Wat kan helpen is een korte introductie over de verschillende facetten van duurzaamheid in het voedselsysteem. Tegelijkertijd, en omdat de duurzaamheidsvisie en prioriteiten per buurtmarkt verschillend zullen zijn, raden we aan om gevoelig te blijven voor lokale belangen, relaties en ontwikkelingen.

Het tweede advies is om afwegingen (‘trade-offs’) tussen verschillende facetten van duurzaamheid bespreekbaar te maken. Tijdens het Field Lab is de afweging tussen ‘biologisch’ en ‘lokaal < 30 km’ uit een gezet door de facilitatoren. Door de leden van de buurtmarkt verschillende scenario’s aan te bieden werd het mogelijk om tot een consent te komen rond een passend evenwicht tussen lokaal en de duurzaamheid van producenten en geleverde producten.

We verwachten dat in het opstellen van de duurzaamheidsvisie en daarmee gepaard het handelen van de buurtmarkt mogelijk nog andere afwegingen besproken moeten worden. Voorbeelden van mogelijk conflicterende onderwerpen die op een soortgelijke manier uitgewerkt kunnen worden:

- Criteria voor ‘exotische’ producten (prijs en afstand)
- Toegankelijkheid van de buurtmarkt voor diverse consumenten en een eerlijk inkomen voor de producent (prijs en solidariteit)
- Producenten met wie je samenwerkt (één of meerdere producenten per productcategorie)
- Vernieuwing van producenten (loyaliteit en de ‘meest passende’ partij)

In het opstellen van de scenario’s is het belangrijk dat er naast twee extreme varianten – waarbij een van de kanten centraal staat en de andere wegvalt – er ook tussenvarianten zijn. Tevens raden we aan dat alle deelnemers individueel nadenken welk scenario het beste aansluit bij zijn of haar standpunt alvorens er een groepsgesprek plaats vindt om tot consensus te komen. Het is belangrijk dat de facilitator van het groepsgesprek de scenario’s verwijdert waar geen animo voor is en de groep helpt bij het aanscherpen of nuanceren van de overgebleven scenario’s. Idealiter wordt er uiteindelijk één scenario gevonden waar alle de leden van de buurtmarkt zich in kunnen vinden (‘consent’). Daag de groep constant uit om de implicaties van aanpassingen expliciet te maken, door de situatie te beschrijven binnen de context van de buurtmarkt (‘scenario testen’): *‘als we dit afspreken, dan betekent dit, dat ...’*

Kortom, we adviseren om samen tot een gedragen definitie van duurzaamheid te komen die past bij de buurtmarkt en de lokale context. Neem samen de tijd om te verkennen wat elke persoon onder duur-

zaam verstaat en naar welke waarden dit verwijst. Het is interessant om expliciet te zijn over de afwegingen die hier worden gemaakt en tegenstrijdigheden te erkennen. Probeer waarden zo specifiek mogelijk te maken en eventueel de verschillende dimensies ervan uit te werken. Zorg ervoor dat wanneer er nieuwe mensen bij de groep komen, ze weten wat de groep verstaat onder duurzaamheid en hoe hier invulling aan wordt gegeven.

Handelen van de buurtmarkt: hoe vertalen we onze duurzaamheidsvisie naar ons handelen?

In het maken van de vertaalslag van de algemene duurzaamheidsvisie naar het handelen van de buurtmarkt is het ons opgevallen dat de buurtmarkt het lastig vond om naar concrete criteria toe te werken. De leden van de buurtmarkt deelden de zorg dat vage termen te veel ruimte zouden laten voor interpretatie, en daarmee dus nietszeggend zouden worden. Er werd bijvoorbeeld gevraagd: *“Als we zeggen we willen samenwerken met duurzame producenten, knikt iedereen ja. Maar wat verwachten we dan precies van deze producenten?”*

Hoewel er behoefte was aan voorbeeldlijsten – zoals bijvoorbeeld biologische of biodynamische kwaliteitseisen (SKAL/EKO/Demeter) – waren de leden van de buurtmarkt huiverig om te werken met te lange lijsten. Tijdens sessie 4, waarin voorbeelden van lijsten en de werkwijze van GASAP gedeeld werd, uitten de buurtmarktleiden hun wens om het niet *“te complex, te veel of te groots”* te maken. Onze impressie is dat voorbeeldlijsten nuttig kunnen zijn voor buurtmarktleiden om meer zicht te krijgen in de verscheidenheid aan duurzaamheidscriteria, maar dat ze niet geschikt zijn als meetinstrument. Dit bleek uit het ongemak in de zaal wanneer de leden nadachten over het ‘toetsen’ van de boer aan de hand van criteria. De leden wilden eerder wegblijven van een ‘vinkenlijstje’ en waren bang voor het creëren van een sfeer van wantrouwen door in de rol van evaluator geplaatst te worden. Zeker als de relaties zo kort zijn (geografisch en sociaal) is het interessanter om vertrouwen op te bouwen door regelmatige ontmoetingen en dialoog.

Ons advies is om daarom in deze stap van het gesprek over PGS vooral na te denken over gespreksstarters. Het is namelijk wel opgevallen dat veel leden van de buurtmarkt het spannend vinden om met boeren het gesprek uit te gaan, omdat ze aannemen dat ze te weinig kennis van zaken hebben om dat op een vruchtbare manier te doen.

Toegangsprocedures: wie werkt er samen en wat verwachten we van elkaar?

De buurtmarkt Goed Volk werkte voor de gesprekken over PGS al samen met lokale producenten. Om deze reden ging het dus in eerste instantie over het verhelderen van bestaande procedures, dat wil zeggen: hoe zijn de huidige leveranciers gevonden, en op welke basis zijn ze verwelkomd tot de buurtmarkt? Uit de gesprekken met de buurtmarktleiden van het eerste uur, inclusief het bestuur, bleek dat dit voor namelijk een informeel proces geweest is, waarbij er via persoonlijke contacten producenten voor diverse producten (brood, melk, vlees, groenten etc.) zijn gevonden.

In het gesprek over ingangseisen voor producenten werd snel duidelijk dat informele procedures niet altijd te verdedigen zijn naar de rest van de buurtmarkt toe. Daarnaast werd er in de gesprekken over wat de buurtmarkt verwacht van ‘duurzame producenten’ vaak gespiegeld aan de huidige situatie en bestaande producenten. Had de buurtmarkt het gesprek over toegang en ingangseisen eerder gehad (‘met wie werken we samen?’), dan had dit wellicht tot minder ongemak geleid.

We adviseren het CSA-netwerk om nieuwe buurtmarkten te stimuleren om, alvorens relaties met producenten aan te gaan, het gesprek te voeren over duurzaamheidsvisie en de keuze voor passende producenten. Daarbij kan de buurtmarkt van hun toekomstige producenten vragen dat ze bijvoorbeeld een bepaalde intentie onderschrijven, waarin uitgesproken wordt dat ze voor de duurzaamheidsvisie gaat. Het is aan de buurtmarkt om te bepalen welke criteria ‘verplicht’ zijn, in de vorm van bijvoorbeeld minimumeisen, en welke criteria eerder ‘aanbevolen’ zijn. Verplichte criteria zijn duidelijke richtlijnen waar een producent aan moet voldoen om deel uit te maken van de buurtmarkt, terwijl aanbevolen criteria richtlijnen zijn die de buurtmarkt graag zou zien en waarvan wordt verwacht dat de producent er in samenwerking met de buurtmarkt progressief naar toewerkt. Op deze manier is het mogelijk om als buurtmarkt relatief open te blijven en toch je visie op het voedselsysteem en de lokale economie te promoten en er concrete stappen toe te zetten.

Voor bestaande buurtmarkten is het belangrijk om de bestaande relaties met verschillende boeren uit de omgeving te erkennen en na te denken hoe deze in spanning komen met een bepaalde duurzaamheidsvisie. Identificeer samen welke rol affiniteit en persoonlijke relaties spelen in de selectie en het behoud van de producenten. Vergeet ook niet na te denken over de rol van (biologische) groothandel voor producten die niet lokaal/biologisch verkrijgbaar zijn.

Een belangrijk gesprek dat we hebben gehad tijdens het Field Lab ging over de transformatiestrategie van de buurtmarkt. In de discussie over ingang en toegangseisen ontstond de discussie over de rol van de buurtmarkt: Wil je als buurtmarkt een visie rond duurzame korte ketens ontwikkelen en vervolgens producenten zoeken die bij deze visie passen, of wil je samenwerken met lokale boeren en samen evolueren naar duurzamere voedselsystemen? In andere woorden, wil je als buurtmarkt boeren steunen die de transitie maken naar duurzamere praktijken, of wil je boeren steunen (belonen) die in jouw ogen al duurzaam bezig zijn. Welke ruimte voor evolutie bouw je in en hoe kan je dit vastleggen in afspraken met de producenten? Verken samen wat je graag in de toekomst zou zien en hoe dit eventueel geleidelijk aan kan ingevoerd worden. Vergeet hierbij niet te actief luisteren naar de kennis en visie van de producenten.

We zien het gesprek over transformatiestrategie als een belangrijk onderdeel in het vaststellen van procedures voor toegang en vervolg omdat het bijvoorbeeld bepaalt of er een minimale verwachting is, en hoeveel ruimte er binnen de procedures zit voor intentie, verwachte groei en motivatie van de producent. De wens om ambitie voor verandering mee te nemen in het bepalen van ingangseisen kwam sterk naar voren in het Field Lab. Een producent die vandaag nog niet perfect aansluit bij de duurzaamheidsvisie kan op die manier in zijn of haar verhaal laten zien welke duurzaamheidsstappen al gezet zijn, en welke er in de toekomst nog zullen volgen. Het vastleggen van zo’n belofte vraagt wederom om transparantie en duidelijke afspraken. Een van de vragen die hierbij op komt is: wat als de buurtmarkt een producent vindt die beter aansluit bij de duurzaamheidsvisie dan de huidige producent?

We adviseren het CSA-netwerk om aangesloten buurtmarkten ook expliciet na te laten denken over welke leden er passen bij de visie en transformatiestrategie van de buurtmarkt, zodat er geen te groot verschil ontstaat tussen de objectieven van de buurtmarkt en de visies van nieuwe leden. Nieuwe collectieve visies en eisen kunnen natuurlijk dynamisch ontwikkelen, en buurtmarkten kunnen specifieke momenten vastleggen waarop hun visie en werking in vraag kunnen worden gesteld en kunnen evolueren in functie van de leden en activiteiten van dat moment.

Tot slot kwam in de discussie over procedures van toegang het belang van transparantie duidelijk naar voren in het Field Lab. Dit geldt zowel voor producenten (over hun productiewijze en de redenen hiervoor) als voor de buurtmarkt (over hun werkwijze, organisatie en keuzes). Maak duidelijk wat de producent kan verwachten van de buurtmarkt: wie is er lid van de buurtmarkt, wat is haar visie, wat zijn haar

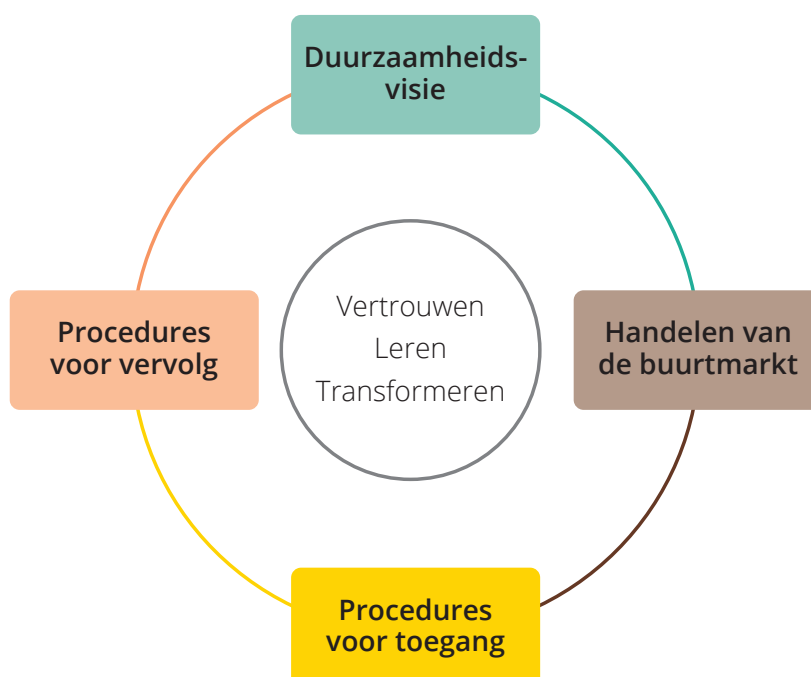
plannen, hoe wordt er samengewerkt? Wees eveneens duidelijk naar de leden toe wat de productiewijzen van de verschillende producenten zijn, waarom verschillende producenten deel uitmaken van de buurtmarkt, en hoe eerdere beslissingen zijn gemaakt. Geef voldoende ruimte aan de producenten om hun verhaal te doen, om zo elkaar beter te begrijpen.

Vervolgprocedures: Hoe blijven we in gesprek over de duurzaamheidsvisie?

Tijdens het Field Lab hebben de leden kort gesproken over vervolgprocedures, dat wil zeggen: eens we een relatie zijn aangegaan, hoe zorgen we ervoor dat we in gesprek blijven over de duurzaamheidsvisie? Een belangrijke les hier is dat niet gaat om 'controle', maar over een wederzijds verlangen van producent en burger naar dialoog en een versterking van de duurzaamheidsvisie. Het is van belang dat buurtmarkten duidelijk zijn over hun vervolgprocedures, zowel naar leden als naar producenten binnen de buurtmarkt. We adviseren dat buurtmarkten bijvoorbeeld nadenken over wat er gebeurt er als een producent afwijkt van de duurzaamheidsvisie. Daarnaast kan de buurtmarkt vervolgprocedures ook gebruiken om de duurzaamheidsvisie aan te scherpen en bijvoorbeeld 'aanbevolen' praktijken 'verplicht' te maken.

Uit het Field Lab trekken we ook lessen over de kaders van dialoog. In de laatste sessie hebben we geëfend met boer-burgerdialogen, als onderdeel van het PGS gesprek. Hieruit is gebleken dat vanuit beide kanten een terugkerend gesprek als iets waardevols en interessants wordt gezien. De leden van de buurtmarkt deelden hierbij hun wens voor boerderijbezoeken en voor duidelijke gespreksstarters om op locatie het gesprek met de boer aan te gaan. Daarbij staat leergierigheid voorop, en staan vragen zoals: waarom doet zij/hij het op een bepaalde manier, wat zijn haar/zijn motieven, en wat zijn haar/zijn toekomstdromen? Onderling vertrouwen is een belangrijke voorwaarde voor dialoog, maar kan ook juist door deze dialoog opgebouwd worden.

In een vervolgtraject kan de buurtmarkt nadenken over de praktische kaders voor dialoog. Dat wil zeggen: hoe vaak, met wie en waar vinden deze gesprekken plaats? Dit gaat eveneens over de terugkoppeling: hoe wordt de opgehaalde informatie gedeeld met de rest van de buurtmarkt, en hoe wordt de informatie gespiegeld aan de duurzaamheidsvisie van de buurtmarkt?



Figuur 3 – PGS als een instrument voor dialoog

4 Een voorstel voor een traject voor beginnende buurtmarkten

Op basis van onze impressies stellen we de grote lijnen van een soortgelijk PGS traject voor waarin beginnende buurtmarkten in ieder geval drie keer samenkomen en de volgende onderwerpen bespreken:

SESSIE 1: Wat is duurzaamheid?

- Wat is de duurzaamheidsvisie van de leden van de buurtmarkt?
- Wat betekent dit voor het handelen van de buurtmarkt?
- Wat zijn de belangrijke hoofdthema's voor deze buurtmarkt?
- Welke waarden hangen ze aan deze thema's?
- Waar ontstaan spanningen en mogelijke conflicten?

SESSIE 2: Ingangseisen en toegangsprocedures

- Wat verwachten we van onze producenten?
- Wat verwachten we van onze leden?
- Gesprek over transformatiestrategie
- Wat is 'verplicht' en wat is 'aanbevolen'?
- Transparantie en intentieverklaring

SESSIE 3: Gespreksstarters boer-burgerdialoog

- Wat wil de buurtmarkt van de boer weten? Wat wil de boer van de buurtmarkt weten?
- Welke normen en waarden staan centraal in dit gesprek?
- Hoe ziet dit gesprek er in de praktijk uit?
- Hoe bouwen we vertrouwen?
- Evolutie duurzaamheidsvisie buurtmarkt: van aanbevolen naar verplicht?

Daarnaast hebben we de volgende tips:

- Bouw genoeg momenten in voor individuele reflectie door middel van dagboekopdrachten.
- Zorg voor (externe) begeleiding om de sessies voor te bereiden en te faciliteren. Begeleiding, bij voorkeur door mensen die zowel ervaring met de materie hebben als met groepsprocessen, is belangrijk voor de sfeer en kwaliteit van de gesprekken. Het kan er voor zorgen dat iedereen actief mee kan denken rond inhoudelijke vragen, terwijl de begeleider controle de tijd en doelen van de sessie in het oog houdt. Het CSA-netwerk zou enkele mensen kunnen op leiden tot PGS facilitatoren.
- Erken het belang van een gezellige avond. Deze gesprekken vragen best veel van mensen dus een aangename setting en lekker eten zijn belangrijke prikkels voor aanhoudende deelname.

5 Conclusie

In dit rapport hebben we het proces van het PGS Field Lab besproken, onze impressies gedeeld en verschillende lessen getrokken voor gesprekken rond lokale en duurzame voedselsystemen. Wij concluderen dat PGS een interessant instrument voor boer-burgerdialogen kan zijn. PGS is voor ons geen lineair traject van 'afspraken-control-evaluatie' maar een circulair model waarin dialoog continu plaatsvindt en de duurzaamheidsvisie kan evolueren en samen scherp gehouden kan worden.

In de verdere ontwikkeling van PGS binnen het CSA-netwerk denken we dat het belangrijk is dat er concreet wordt nagedacht over wat PGS juist is of wat het kan betekenen voor buurtmarkten. Is het doel om burgers dichterbij boeren te brengen en om solidariteit en gemeenschap te creëren? Gaat het om autonomie ten opzichte van supermarkten en industriële ketens en het overbodig maken van gecontroleerd vertrouwen via certificaten? Of creëert PGS nieuwe, ambitieuze criteria voor het meten en keuren van duurzaamheid? Deze dingen kunnen uiteraard naast elkaar bestaan en deels overlappen, maar het lijkt ons belangrijk om na te denken op welke manier PGS het beste aansluit bij lokale behoeftes en realiteiten.



Foto 8 – Gesprekken op de tuinderij

6 Wie zijn wij?

Dit onderzoek is uitgevoerd door Laura van Oers (1991) en Jacob Smessaert (1995), beiden promovendi aan de Universiteit Utrecht bij het Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling. We bestuderen de transitie naar een duurzaam en eerlijk voedselsysteem en verkennen wat er nodig is om deze transitie te faciliteren. Onze aandacht gaat vooral naar alternatieve organisatievormen binnen de (agro)ecologische landbouw: welke nieuwe modellen en methodes kunnen het voedselsysteem eerlijker, inclusiever, democratischer en duurzamer maken? Wie zijn belangrijke actoren in het verduurzamen van het voedselsysteem, en wat is bijvoorbeeld de relevantie van burgers die zich verenigen in voedselcollectieven?

Ons onderzoek vindt plaats in Nederland, België en Spanje. Voor dit deelproject werkten we samen met het Nederlandse CSA-netwerk (Bregje Hamelynck) en buurtmarkt Goed Volk (Ben Freriks). Door samen met deze organisaties actief een bijdrage te leveren aan het verkennen van PGS in Nederland hopen we betere inzichten te krijgen in deze processen en relevante aanbevelingen te doen voor de wetenschap en de praktijk. Hoewel er al veel geschreven is over PGS en over de voordelen van PGS ten opzichte van dominante certificeringssystemen voor boeren en burgers, is het nog een open vraag hoe PGS concreet kan bijdragen tot de transformatie naar duurzame voedselsystemen.

Laura heeft een masterdiploma in innovatiewetenschappen (Universiteit Utrecht) en is afgestuurd op het onderwerp community-supported agriculture (CSA). Naast haar PhD is ze actief als vrijwilliger bij Ontgroeï (Nederlandse degrowth beweging) en Voedsel Anders (beweging voor duurzame en eerlijke voedsel- en landbouwsystemen). Jacob heeft diploma's in landbouwwetenschappen (Université de Liège) en politieke ecologie (AgroParisTech). Verder is hij lid van degrowth.info en actief in verschillende collectieven die werken rond voedselsoevereiniteit (zoals Food Autonomy Festival).

De onderzoekers zijn werkzaam binnen een onderzoeksprogramma ([UNMAKING](#)) en worden gefinancierd door de Europese Research Council (ERC) en de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Naast Laura en Jacob bestaat het team uit projectleider Giuseppe Feola en drie andere promovendi.

Bijlagen

A – Dagboekvragen voor zelfreflectie (per sessie)

Sessie 1

1. Wat is ‘duurzaam voedsel’ voor jou?
2. Waarom ben je lid/leverancier geworden van de buurtmarkt?
3. Wat motiveert jou om aan deze workshopreeks mee te doen?
4. Hoe past PGS binnen jouw beeld van het voedselsysteem?
5. Wat zijn jouw verwachtingen van het traject?

Sessie 2

1. Wat is je bijgebleven van de vorige sessie?
2. Kan je je vinden in de thema’s die vorige sessie besproken zijn? Zijn er dingen die je mist?
3. Rondom welke onderwerpen zie je eventuele spanningen opduiken?
4. Waar vind je dat we het (nog) over moeten hebben in het Field Lab?
5. Wat vind jij belangrijk dat er uit dit Field Lab komt?

Sessie 3

Hoe maakt de buurtmarkt de afweging over de locatie van de producten en het type producten die worden aangeboden?

1. Welk scenario heeft je voorkeur en waarom?
2. Welke implicatie(s) heeft dit scenario voor de buurtmarkt?

Welke procedure is er om te beslissen of geïnteresseerde leveranciers deel mogen worden van de buurtmarkt?

1. Welk scenario heeft je voorkeur en waarom?
2. Welke implicatie(s) heeft dit scenario voor de buurtmarkt?

Sessie 4

1. Op welke manier is jouw voorkeur voor ‘duurzaam-lokaal’ veranderd in de vorige sessie?
2. Hoe zie jij de functie van duurzaamheidseisen in de verdere ontwikkeling van de buurtmarkt?
3. Is het aan alle leden van de buurtmarkt om de eisen voor producenten (m.b.t. duurzaamheid) te ontwikkelen? Hoe zie je je eigen rol in dit proces?
4. Welke andere criteria naast lokaal (<30 km) en duurzaam (= van biologische kwaliteit en duurzame productiewijze van de producent) zou je graag als eis willen zien? Dat wil zeggen: “Ik vind dat alle producenten van onze buurtmarkt moeten voldoen aan de volgende criteria:..

Sessie 5

1. Wat heb je geleerd van het Field Lab?
2. Wat vond je goed gaan tijdens het traject? Wat vond je minder goed gaan?
3. Wat is je advies voor andere buurtmarkten die eenzelfde soort traject willen doorgaan?

B – Lijst van waarden opgedeeld in verschillende thema's (sessie 1)

Ecologisch	Economisch	Samenwerking	Gemeenschap en identiteit	Educatie
respect (neemt zoals het is, niet verdingen)	eerlijk en betaalbaar, lokale economie	de deelnemers aan de buurtmarkt steunen elkaar door een bepaald volume te creëren en ideeën over voeding en levensstijl uit te wisselen	toegankelijkheid	waardeer de ontwikkeling
produceren met oog voor vitaliteit door natuurlijke processen na te volgen	eerlijke teelt, dus beperking van de kwantiteit voor de kwaliteit	verbindend	respect voor elkaar, inzicht in motieven	geen verspilling van voedsel
de kwaliteit van het voedsel dient biologisch, biodynamisch of gelijkwaardig te zijn	eerlijke prijs producent	direct contact	diversiteit	uitdragen en uitdagen van en tot bewustwording van de consument
respect en eerbied voor alle levende wezens (aarde, plant, dier en mens)	eerlijk loon	samenwerken	gelijke kansen	de deelnemers aan de buurtmarkt steunen elkaar door een bepaald volume te creëren en ideeën over voeding en levensstijl uit te wisselen
herstel en instandhouding van natuurlijke hulpbronnen	solidair boer – burger	transparant zijn = educatie	Voedselgemeenschap	transparant zijn = educatie
ecologisch	lokaal duurzaam wat kan, anders van verder weg	betrokkenheid	zelfvoorzienend zijn	
duurzaam (naar een positieve impact op natuur, klimaat, dierenwelzijn)	lokaal goed geproduceerd voedsel, niet per se biologisch	transparant (wat teel ik, hoe teel ik, hoe smaakt het)	trots	
natuur	financieel goed voor producent en consument	samen (korte lijnen, dialoog etc; ieder pakt zijn/haar verantwoordelijkheid)	veerkracht	
geen gif	betaalbaar voor iedereen	sociale aspect, verbinding tussen producent en afnemer	lekker	
voor de gezondheid van de consument, producent, natuur	eerlijk voor producent en consument	elkaar versterken	vermaak	
productie in evenwicht met plant, bodem, dier en natuur, biodiversiteit	korte lijn producent-consument	communicatie (wat groeit er, wat vind je lekker, wat wil je kopen)	verblijven/vertoeven	

Ecologisch	Economisch	Samenwerking	Gemeenschap en identiteit	Educatie
producten op ecologisch verantwoorde wijze voortgebracht	steun voor lokale economie	solidariteit en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor en door de leden	verbinding	
goed voor mens en natuur en gemeenschap		transparant (consument weet hoe het product is geproduceerd)	smakelijk	
diversiteit (aanbod per seizoen, uitwisselen/aanvullen met collega's)		balans in geven en nemen	solidariteit en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor en door de leden	
zonder gif, natuurlijke producten, zo min mogelijk fossiele input				
integriteit van de natuur (plant, mens, dier)				
duurzaam				
lokaal goed geproduceerd voedsel, niet per se biologisch				
regeneratief				

C – Scenario's voor het zoeken van consent (sessie 3)

Hoe maakt de buurtmarkt de afweging over de locatie van de producten en de type producten die worden aangeboden?

1. Onze buurtmarkt haalt producten binnen een straal van 30 km enkel bij biologische producenten
2. Onze buurtmarkt haalt producten binnen een straal van 30 km bij biologische producenten. Wanneer onze buurtmarkt een product wil aanbieden die binnen deze straal niet biologisch te vinden is haalt zij deze bij niet-biologische producenten binnen dezelfde straal.
3. Onze buurtmarkt haalt producten binnen een straal van 30 km bij biologische producenten. Wanneer onze buurtmarkt een product wil aanbieden die binnen deze straal niet biologisch te vinden is haalt zij deze bij biologische producenten in een wijdere straal.
4. Onze buurtmarkt haalt producten binnen een straal van 30 km, ongeacht de productiewijze en certificering van de producenten.
5. Onze buurtmarkt neemt producten af van biologische producenten ongeacht de afstand.

Welke procedure is er om te beslissen of geïnteresseerde producenten deel mogen worden van de buurtmarkt?

1. Een product wordt slechts door één producent aangeboden
2. Een product kan door meerdere producenten worden aangeboden, mits er een duidelijk verschil is in variëteit van het product (bv. verschillende soort aardappel) of de teeltwijze van het product (bv. biologisch en niet-biologisch)
3. Een product kan door meerdere producenten worden aangeboden zelfs als er geen duidelijk verschil is in variëteit of productiewijze.